

Att rädda världen så kostnadseffektivt som möjligt

Olle Häggström¹

Överbefolkning, svältkatastrofer, AIDS, malaria, kärnvapen, klimatförändringar och sinande färskvattentillgångar – de globala problem vi står inför är många, och det är inte alldeles lätt att skaffa sig en helhetsbild och utröna vilka av dem som vi omedelbart bör prioritera. I tidningskiosker på flygplatser och på andra håll kan man nu finna en aktuell bok som tar ett sådant helhetsperspektiv: *How to Spend \$50 Billion to Make the World a Better Place* redigerad av dansken Bjørn Lomborg (Cambridge University Press, 2006). Boken har ett aptitligt pocketformat om knappa 200 luftigt skrivna sidor, och är lätt och lagom att plöja igenom över en långflygning. Lomborg har, i utformandet av planerna för hur vi bäst räddar vår värld, tagit hjälp av en panel av världsledande nationalekonomer, varav flera haft anledning att besöka Stockholm för att ta emot det ekonomipris vi associerar med namnet Nobel.

Ett projekt i rättan tid, kan man tycka. Så är detta en lysande bok och ett viktigt bidrag till den globala samhällsdebatten? Nej. Snarare bristfällig, vilseledande, beklämmande, usel.

Lomborg är doktor i statsvetenskap och blev känd för sin debutbok *The Skeptical Environmentalist: Measuring the Real State of the World* (2001), i vilken han för en omfattande argumentation för tesen att miljöhoten är överdrivna och att inte särskilt mycket behöver göras åt dem. Boken fick ett delvis blandat men mestadels starkt negativt mottagande i vetenskapssamhället. Den danska granskningskommittén för vetenskaplig oredlighet tog emot flera anmälningar mot Lomborg, som dock inte fälldes för forskningsfusk men vars bok ändå klandrades i flera avseenden. Kommitténs arbete har i sin tur kritiserats, och det danska forskningsministeriet tog avstånd från dess utlåtande om boken.

Uppbackad av den danska regeringen och av tidskriften *The Economist* lanserade Lomborg 2002 projektet *Copenhagen Consensus*, med den ovan skisserade avsikten att samla ett antal av de tyngsta namnen inom den nationalekonomiska vetenskapen kring uppgiften att prioritera bland möjliga världsförbättrande åtgärder, och mer konkret att allokera en fiktiv summa om 50 miljarder dollar på bästa sätt. Den önskade enigheten uppnåddes, och panelens överväganden jämte de utredningar den närmast tog stöd i redovisas utförligt i boken *Global Crises, Global Solutions* (2004) – en diger

---

¹ Professor i matematisk statistik, Chalmers, <http://www.math.chalmers.se/~olleh/>

lunta om närmare 700 sidor. Den nu aktuella *How to Spend \$50 Billion* är ett försök att med en mer lättsmält sammanfattning nå en bredare publik.

Panelen rangordnar 17 förslag till världsförbättrande projekt utifrån en renodlad kostnads- och intäktskalkyl, och det hela bär ett skimmer av vetenskaplig objektivitet. Men hela angreppsättet kringgår, eller snarare kortsluter, en rad grundläggande frågor:

Är ett människoliv i Etiopien lika mycket värt som ett i New York, eller bör de värderas i förhållande till förväntad ekonomisk produktivitet? Har vi moralisk rätt, gentemot kommande generationer, att förbruka naturresurser i högre takt än de förnyas? Bör utrotningshotade djur- och växtarter värderas utifrån den ekonomiska avkastning de kan tänkas ge, eller har de ett egenvärde? Hur mycket kan vi tänka oss att betala för att även i framtiden få njuta av skogspromenader och skidturer, eller är vi beredda att nöja oss med de fejkade naturupplevelser som kommande virtual reality-teknik förhoppningsvis kan förse oss med? Är kortsiktig BNP-maximering angelägnare än förhindrandet av en framtida global klimatkatastrof? Eller varför skulle vi över huvud taget göra något för framtiden – har den någonsin gjort något för oss? Etc, etc.

Det här är frågor som vi måste ta moralisk och politisk ställning till, och som vetenskapen ensam inte kan erbjuda något facit till, allra minst med den sorts krass ekonomisk kalkyl som Copenhagen-panelen ägnar sig åt med sikte på största och snabbast möjliga avkastning räknad i dollar och cent.

Lomborg tar i sitt förord till *How to Spend \$50 Billion* upp den kritik som riktats mot panelens sammansättning – varför bara ekonomer? – och svarar att ”om vi frågade en malariaexpert och en klimatexpert huruvida global uppvärmning är ett viktigare problem att ta itu med än smittsamma sjukdomar eller vice versa, så är det inte svårt att tänka sig vilken fråga var och en av dem skulle prioritera”. Det handlar alltså om att eliminera specifika särintressen ur panelen. Vad Lomborg tydligen inte inser är att just detta argument slår lika hårt mot den valda sammansättningen – eller vad skall man annars säga om att panelen bland de fyra (av totalt 17) projekt de ger högsta prioritet placerar rivandet av globala handelshinder? (Övriga projekt i toppkvartetten handlar om HIV- och malariabekämpning samt distribution av vitaminer i tredje världen.)

En annan allvarlig brist i det lomborgska upplägget är den löjligt låga penningssumma panelen satts att allokeras, som tycks utgå från det rosenröda budskapet i *The Skeptical Environmentalist* att vi strängt taget inte står inför några särskilt allvarliga problem. Den blygsamma summan utesluter på förhand de riktigt stora och kraftfulla greppen. 50 miljarder dollar kan låta mycket, men om vi delar utgiften lika mellan världens en miljard rikaste

människor blir det blott 50 dollar per person – inte mer än 400 kronor! Är det vad vi kan tänka oss att satsa för att lösa våra gemensamma globala problem? Om vi först och främst multiplicerar beloppet med tio, och sedan gör det till en årlig satsning snarare än ett engångsbelopp, då börjar det åtminstone likna en seriös ansträngning. De 17 världsförbättrande projekten borde enligt min uppfattning inte i första hand ställas mot varandra utan hellre mot vår fortsatt ökande konsumtion av chips, läsk, platt-TV-skärmar och semesterresor till Thailand.

De tre projekt som berör klimatförändringar och global uppvärmning hamnar på platserna 15, 16 och 17 i prioriteringslistan – allra sist. Detta beror dock inte på att den globala uppvärmningen skulle vara ett mindre allvarligt problem än de övriga, utan på en ren teknikalitet i kalkylerna, den så kallade diskonteringsräntan.

Diskonteringsräntan bygger på den ekonomiska idén att konsumtion idag är att föredra framför motsvarande konsumtion i en osäker framtid. Om räntan sätts till 3%, vilket är det gängse valet i långsiktiga sammanhang, betyder det att vad som händer om ett år värderas 3% lägre än om det händer omgående, vilket möjligen kan synas rimligt. Men det betyder också att vad som händer om 100 år värderas till blott en tjugondel (!) av om det hänt idag, eller enklare uttryckt att vi i princip skiter i framtiden. Och eftersom effekterna av den globala uppvärmningen är av mer långsiktig art jämfört med de övriga problemen på listan är det alltså mer eller mindre per automatik som den prioriteras lägst.

När den räntesats som används i en ekonomisk kalkyl ger så härresande slutsatser som Copenhagen-panelens konstaterande att vi inte bör bry oss om att medelst minskning av koldioxidutsläppen bromsa klimatförändringarna, så står vi inför valet mellan att förstöra vår jord och att be ekonomen ifråga stoppa upp räntesatsen därbak. Jag förordar det senare alternativet, som faktiskt redan tillämpats i skogliga sammanhang: Då det visat sig att återplantering av barrskog med anledning av ränteläge och den långa tiden fram till avverkning ur en kostnads- och intäktskalkyl framstår som direkt olönsam, så har vi lagstiftat om att återplantering och annan skogsvård likväl skall ske.

Ekonomen William Cline som fick uppdraget att sammanfatta klimatproblematiken inför Copenhagen-panelen berör faktiskt dessa frågor. Baserat på en förutspådd ekonomisk tillväxttakt om 1% årligen, föreslår han kompromissen att använda en diskonteringsränta om 1,5%. Denna räntesats kritiserades av panelen för att vara artificiellt låg, trots att den i själva verket (åtminstone för den som känner ett ansvar inför sina barnbarn och barnbarnsbarn) är orimligt hög. Antaganden om fortsatt ekonomisk tillväxt

långt in i framtiden är en alltför bräcklig krycka att stödja en argumentation på, gränsande till cirkelresonemang. Ty om vi förutsätter fortsatt ekonomisk tillväxt, då hävdar vi ju också indirekt att det kommer att gå bra för oss oavsett vilka insatser vi gör för att rädda världen, och dessa insatser blir då egentligen onödiga.

Ett besläktat cirkelresonemang som förs i *How to Spend \$50 Billion* är idén att det är bättre att vänta, säg, 30 eller 50 år med att göra något åt miljöproblemen, eftersom den tekniska utvecklingen då kan förväntas ha gått så långt att åtgärderna blir avsevärt billigare än om vi vidtog dem nu. Förutom att den tankegången liksom den av Cline föutspådda tillväxten bygger på trossatsen att allt kommer att gå bra oavsett hur vi hanterar våra miljöproblem, kan noteras att om den tillämpas konsekvent så kommer vi *aldrig* att behöva ta itu med några miljöproblem eftersom vi alltid kan välja att vänta in ytterligare teknisk utveckling.

Lomborg och hans Copenhagen-panel är givetvis i sin fulla rätt att torgföra vilka miljöpolitiska åsikter de vill. Det är när de ger sken av att dessa åsikter följer ur vetenskapliga fakta som de begår en ohederlig illgärning.

Den rad av klimatrappporter som de senaste månaderna offentliggjorts bekräftar vad vi i flera år har vetat: att den globala uppvärmningen och nedsmältningen av polarisarna är inte ett framtida skräckscenario, utan något som redan pågår. Klimatgränserna här i norra Europa vandrar norrut med en hastighet om i genomsnitt cirka en mil per år (eller en meter i timmen, med meteorologen Pär Holmgrens slående beskrivning i P1:s *Sommar* den 14 juli i år). Ökningen av antalet orkaner liknande den som förra året hemsökte New Orleans är ett mer dramatiskt tecken på vad som håller på att hända. Aktuell forskning visar att det isflak stort som Gotland som 2002 bröt sig loss från Antarktis inte gjorde det av naturliga orsaker: händelsen berodde på av människan orsakad uppvärmning. Den som önskar bilda sig en uppfattning om klimatförändringarna och deras konsekvenser, samt vad vi kan göra åt dem, har inte mycket förnuftigt att hämta i *How to Spend \$50 Billion*. Bättre då att läsa exempelvis Jim Hansens essä "The threat to the planet" i *New York Review of Books* den 13 juli i år (lätt att hitta på nätet) eller se Al Gores film *An Inconvenient Truth* (*En obekväm sanning*) som nyligen släppts på DVD.